

Bir Liberalin Eğitimi*

R.M. HARTWELL

-I-

Başkanlık konuşması, bir konuşmadan çok bir öğüt niteliğindedir. Bu durumda, Başkan'ın, önemli bulduğu, umursadığı bir şey hakkında konuşması bir gelenektir. Benim yapacağım da bu. Yirminci yüzyıl sonlarına doğru liberalizmde, en azından liberal düşüncelerde bir canlanma oldu. Aynı zamanda terbiyelilikte bir geriye gidiş ve benim önemli bulduğum, iyi bir toplum, özellikle liberal bir toplum için gerekli olduğuna inandığım değerlerde bir zayıflama oldu. Gerçekten bugün Gertrude Himmelfarb'ın dediği gibi Batı toplumunun ahlâksız bir toplum olma tehlikesi var. Eksiklik gençlerin yanlış eğitilmesinde, bunun kabahati ise onları eğiten ebeveynler ile özellikle öğretmenler ve eğitilmelerinde rol oynayan diğer birimlerde; yani aile, din adamları, dinî liderler ve iletişimin gitgide yoğunlaştığı bir çağda rol modeller ve medya organlarında. Kabahat, aynı zamanda, kısmen, ebeveyne ait sorumluluğu aşındıran yönetimde ve ebeveyn ile öğretmenin çocuk üzerindeki etkisini azaltmaya çalışan, hassas bir yaşta çocuğun aklını karıştıracak ve onu kendisinin yararına olmayacak tavsiyelerden etkilenme yükünün altına sokacak olan çocuk hakları hareketindedir. Öyleyse liberal bir ebeveyn ne yapmalıdır?

* *Mont Pélerin Topluluğu 1992-1994 dönemi başkanı Prof. Dr. R. M. Hartwell'in 25 Eylül'de Fransa'nın Cannes şehrinde yapılan MPT genel toplantısındaki açış konuşması'nın metni.*

-II-

George Stigler, bir liberalin değişmez sorununun "bireysel özgürlüğün ve ekonomik etkinliğin geniş bir faaliyet alanı bulacağı ve güçlü bir şekilde savunulacağı, yozlaşmış siyasetten arındırılmış ve merkezîyetçilikten uzaklaştırılmış bir dünya kurmak" olduğuna dikkati çekmiştir. Ben, liberal bir ebeveyn olarak, bundan daha fazlasını istiyorum. Ben, iyi davranışların kabul gördüğü ve takdir edildiği; doğru ve yanlış hakkında genel bir anlayışın olduğu; nezaket, sempati, kibarlık, terbiye, doğruluk ve dürüstlük erdemlerine değer verilen bir dünya istiyorum. Çocuklarımın ve torunlarımın iyi muamele görmelerini ve yukarıda saydığım erdemlere sahip olmalarını istiyorum. Fakat özgürlük ve etkinliğin demokratik yönetim ve serbest pazar gibi kurumlarca sağlanabilmesine veya daha güçlü hale getirilebilmesine karşılık, iyi ve erdemli davranış bu şekilde kurumsal olarak belirlenemez veya kısmen bu tür kurumların varlığına dayanır. Dengeli bir aile, çocukların büyütülmesinde ve erdemli olarak yetiştirilmesinde en verimli ve en arzuya şayan sosyal birimi teşkil etmesine rağmen, sosyal kurumların en eskisi ve en çok tecrübe edilmiş olan aile bile üyelerinin erdemli davranışlara sahip olacağını garanti edemez.

Bugün, uygarlığın gerilediği veya gerileme tehdidi altında olduğuna dair yaygın bir kanaatin egemen olduğu tehlikeli bir dünyada yaşıyoruz. Bu kanaatin delilleri, suç ve şiddet, sert çatışma ve karışıklık, yeniden canla-

nan hoşgörüsüzlük (örneğin dinî muhafazakârlık ve siyasi doğruculuk, -political correctness-), kabaran nezaketsizlik ve kötüye giden davranışlar, çoğalan gayri meşruluk ve genç suçluluğu, yönetimde ve iş dünyasındaki yolsuzluklar, ailenin çöküşü ve bu sorunlarla mücadele eden eğitimin başarısızlığına dair istatistiklerde görülebilir. Bu topluluğun ilk ve seçkin üyelerinden Frank Knight "her toplumda her zaman birçok kötü şeyler olmuştur" diyor. Elbetteki her dönemde sorunlar olmuştur ama bugünün sorunlarının gitgide arttığı şüphe götürmez. İngiltere'de ve başka yerlerde yapılan "hukuk ve düzen" (neler suça neden oluyor ve suçla nasıl mücadele etmeli), "ahlâk" (ahlâkî düzenin üzerine kurulduğu gelenek ve normlar nelerdir), "aile" (ailenin çöküşünün sebep ve sonuçları nelerdir ve bu konuda ne yapmalı) ve "eğitim" ile ilgili şiddetli tartışmalarda bu sorunlar yansıtılmaktadır. Benim buradaki kaygılarım ahlâkî ve liberal bir toplumun gerekleri, eğitim kalitesindeki düşüş ve okulların anti-sosyal, anti-liberal ve ahlâkî olmayan değerleri bile teşvik etmeleridir. Mamafih, ahlâkî düzeni neyin oluşturduğu, eğitimin içeriği ve nasıl yapılacağı hakkında sorumluluk sahibi her ebeveyni rahatsız eden bir anlaşmazlık var. Liberal ebeveyn için, iyi bir eğitimin en azından çocuğun liberalizmin ve onun alternatiflerinin (tarihsel bağlamda bu alternatiflerin değerleri ve başarıları) farkına varılmasını sağlaması ve sınıfta yüksek standartta bilgi temin etmesi gerekir. Bununla beraber, bir liberal, hazır reçeteler konusunda, hem özgür toplumun asli özelliklerini tercih edişi yüzünden, hem de planlı eğitimin belirsiz sonuçları yüzünden, şüphecidir. Liberal düşünce, tercih şansını artırmak ve eğitimdeki devlet tekeline yok etmek amacıyla eğitime destek sağlamaya girişmiştir. ABD'de çocukların otobüslere doldurularak okullara götürülmesi (okullara otobüs servisleri) ve İngiltere'de orta ve lise derecesindeki okulların kapatılması gibi -ki her iki tedbir de, çelişkili olarak, eğitimde daha fazla eşitlik sağlamayı ve kaliteyi geliştirmeyi amaçlıyordu- eğitimde yapılan saçma-gülünç devlet müdahaleleriyle ilgili olarak liberal yazarlar tarafından yoğun eleştiriler yapılagelmiştir. Eğitimdeki ilerencilik hareketini ve "okuma yazma ve hesap"ın ilk eğitimin temel gerekleri olduğu yolundaki üniversal inancı ciddi şekilde eleştirmelerine karşılık, liberaller, eğitimin muhtevasını çok daha az eleştirmişlerdir.

Fakat elbetteki bir eğitim programının değerlendirilme-

sinde müfredat çok önemlidir. Bazılarınız, benim, anti-liberal önyargıların sistemli olarak aşılandığı özel okullarda eğitim gören torunların büyükbabası olarak yaşadıklarını yaşamışsınızdır. Liberallerin taraftar olduğu okulların özelleştirilmesi yöntemi, ne kararlı bir liberalin tasvip edeceği, ne de liberal düşüncenin gelişmesine önayak olacak bir eğitimi garanti edebilir. Eğitim müfredatının ortak liberal ilkelere göre düzenlenmiş olması bile böyle bir eğitimin başarılı bir şekilde yapılacağına güvence veremez. O halde iki belirsizlik var: Liberal ebeveynin çocukları için arzuladığı eğitimin içeriği ve bu eğitimin sağlanabilmesi ve başarılı olabilmesi için gereken imkânlar. Liberalizm bireylerin eşsizliğini, bireysel otonominin arzuya değer oluşunu, kabiliyet ve isteklerin çeşitliliğini, bireylerin içinde yaşadığı ve çalıştığı ortamların çeşitliliğini ve dolayısıyla eğitimin içeriğinde ve temininde çeşitlilik ihtiyacını vurgular. Ama bu durumda, çocuğuna iyi bir eğitim sağlamak isteyen ebeveyn için, mevcut seçenekler arasında nasıl seçim yapılacağı önemli bir sorun haline gelir.

III

Belki de Hayek, liberal ebeveynin neyin peşinde olması gerektiği sorusuna bir cevap veriyor. Hayek bu topluluğu kurarken, Avrupa uygarlığının üzerinde yükseldiği şu değerlerin güçlü şekilde desteklenmesini istedi: "Hakikatin kutsallığı", "ahlâkî terbiyenin bilinen kuralları", "demokrasiye katkıda bulunacak hareketler", "insan özgürlüğünün değerine dair yaygın bir inanç" ve "sağdan veya soldan olsun bütün totaliter rejimlere muhalefet". Hakikate, ahlâka, özgürlüğe ve demokrasiye inanç. Gerçekten bu inançlar, bir liberalin çocuklarına öğretmiş olmayı arzulayacağı birçok değeri kapsar ama liste gene de tam değildir. Hayek'in değerlerini liberallerin iyi bir toplum için gerekli gördüğü değerlere eklersek ortaya uzun bir liste çıkar. Bu liste, açıklamada kolaylık sağlama amacıyla, terbiye, ahlâk, nesnellik, özgürlük ve yaratıcılık olarak beş alt gruba rahatlıkla ayrılabilir. Bunların herbiri detaylı bir açıklama gerektirir ama burada onlara kısaca değineceğim.

Terbiye: Temelde terbiye, insanlara saygı ve sempati duymak, onları anlamak, onlarla ilgilenirken sabır ve nezaket göstermek, yüz yüze ilişkilerde düşünceli hareket etmek ve kibar olmak demektir. Bir liberal kabalıktan ve Adam Smith'in dediği gibi "küstahlıktan ve hiddetin

vahşiliğinden" kaçınarak uygar beşerî münasebetin öncüsü olmalıdır.

Ahlâkîlik: "Bir ahlâk sistemi", Hayek'in yazdığı gibi, "varsaydığı uygarlık vasıtalarını muhafaza etme kapasitesine sahip işlevsel bir düzen yaratmalıdır." Böyle bir sistem, terbiyenin yanında, doğruluk, dürüstlük ve insanlarla ilgilenirken insafıllığı da kapsar ve böylece istikrarlı bir ahlâkî düzen ve diğer insanların da davranışlarında aynı şekilde hareket etme yükümlülüğü altında olduğu beklentisini yaratır. Ahlâkî olmak doğru ve yanlış arasındaki farkı, iyi bir hayat için ne gerektiğini ve neyin buna engel olacağını bilmek ve gereğince davranmaktır. Ahlâkî normlar, Adam Smith'in ileri sürdüğü gibi, "evrensel olarak kabul edilmiş, insanların birleşik duygularıyla oluşturulmuş" ve kendilerine "yargı ölçüsü" olarak müracaat edilen kurallardır.

Nesnellik: Nesnellik olguların ve sorunların hasbî ve eleştirel olarak incelenmesine inanmak; hangi kaynaktan gelirse gelsin delillere saygı duymaya ve onları anlamaya çalışmak; bir önerinin doğru veya yanlış olduğuna veya bir şeyin gerçek olup olmadığına inanmak; geçerliliğin dayandığı nedenleri dikkate almak; kin ve önyargının tutsağı olmadan gerçeği aramayı arzulamak; ve otoritelerin, argümanları geçerli olduğu ölçüde otorite sahibi olduklarını bilmektir. Eleştirel nesnellik, hem hakikatin önemli olduğuna kani olmaya, hem de önyargılılık ve menfaate dayanan tek taraflılığa karşı sürekli mücadele cesaretine ihtiyaç duyar. Eleştirmen, Croce'nin belirttiği gibi, "tehlikeli ve mücadelecî bir hayat" sürer.

Özgürlük: Özgürlük düşüncesinin esasında, hayat tercihleri yapmaya ve çeşitli alternatifler arasından hedefler seçmeye muktedir otonom birey kavramı vardır. Liberal için eğitim, bireyin kişisel olarak otonom olmak için şart olan bilgi ve anlayış ile donatılması işlemidir. Özgürlüğe inananlar bireye saygı duyarlar, otoriteye kuşkuyla bakarlar, bağımsızlığı ve inançlarla davranışların zorla kabul ettirilmesine itiraz etmeyi teşvik ederler.

Yaratıcılık: Liberal düşünce septik ve yaratıcıdır. Septisizm, insan bilgisinin sınırlarının ve beşerî kurumların karmaşıklığının tanınmasından kaynaklanır. Liberal, bilgi ve anlayışın gelişmesinin zor ve yavaş olduğunu ve bunun sadece olguları bir araya getirme meselesi değil,

yaratıcı bir şekilde olguların yaratıcı ve tasavvurcu bir şekilde ötesine geçmek meselesi olduğunu bilir. Liberal, yarardan çok zarar verdiklerine inandığı için "Utopyacı düşünüşü, dünya ve hayatın sonuna ait umutları ve devrimsel uygulamayı" kabul etmez ve ayrıca makro ölçekli planlar yapmayı ve "insanın mükemmelliği" inancını reddeder. Değişimin her zaman tahmin edilemeyen sonuçları vardır ve değişim yeni sorunlar doğurur. Amaçların ve imkânların çeşitliliğini, menfaatlerin çatışmasını ve otonom bireylerin değişen isteklerini uzlaştırmak gerektiğini bilen liberal bir çoğulcudur. Anlayış değişik şekilde ortaya çıkar ve biz değişik durumlarda değişik anlayışlara sahip olmak zorunda oluruz. Böyle bir anlayış edinmek, bir bilim olduğu kadar bir sanattır ve sadece bilgi değil, sempati ve tasavvur gücü erdemlerini ve icat etme becerisini de gerektirir.

İdeal olarak, çocuk, uygun bir eğitimle bu değerleri edinecek, "hiçbir zaman bilgi ve aydınlığı aramayı ihmal etmemeliyiz; hiçbir zaman sağduyu, terbiye, nezaket, hakşinaslık, özgürlük, adalet, ölçülü hüküm verme ve zor sorunlara kademe kademe yaklaşma erdemlerinden vazgeçmemeliyiz", "Algısal düşünmeli, gerçeklerden ve bazı temel ilkelere kuşkulandırmalı ve ahlâkî ve siyasî tartışmada karşılıklı fedakârlık tavrı içinde olmalıyız" diyen İsaiah Berlin'in anlattığı gibi bir liberal düşünce geliştirebilir.

-IV-

Bir erdemi anlatmak onu edinmekten daha kolaydır. Değerleri sayıp sıralamak, onları öğretmekten daha kolaydır. Gençleri erdem ve değer sahibi olarak eğitmek sorumluluğu şüphesiz ebeveynin omuzlarında durmaktadır. Birçoğumuz ebeveyniz ve her ebeveyn çocuklarını büyütme, barındırma, giydirme, besleme ve eğitme sorumluluğunu taşır. Eğitimle demek istediğim J. S. Mill'in dediğidir: "İnsanın şekillenmesine yardım eden, insanı insan yapan veya onun olmadığı bir şey olmasını engelleyen her ne ise eğitimin bir parçasıdır". Bu, geniş bir şekilde, temel insan ihtiyaçlarıyla ilgilendikten sonra bilgi, beceri ve değerlerin kazanılması demektir. Ne yazık ki ebeveyn ait sorumluluklar, değişen değerler ve devlet müdahalesiyle öyle zayıflamıştır ki şu an birçok ebeveyn eğitimin devletin sorumluluğu olduğuna inanmaktadır. Ama bazı ebeveynler sorumluluklarını ciddiye almasalar bile, diyebilirim ki, çocuklarının eğitiminde hâlâ önemli

kesin bir etkiye sahiptirler. Ergenlik çağına kadar, ebeveynler, ne düşünürlerse düşünsünler ne yaparlarsa yap-sınlar, çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynarlar. Li-beral düşünce hayatta erken çağlarda oluşur ve sonra kişi ne kadar değişim geçirirse geçirsün, düşüncenin eski alışkanlıkları yetişkinlikte de devam eder. Fikirler, daimî veya geçici olarak değişebilir, ama sempati, kibarlık ve başkalarına saygı duyma gibi değerler bir kez edinildi mi nadiren tamamen yok olurlar.

Liberal bir ebeveyn çocuğunun bir liberal olacağından nasıl emin olabilir? Olamaz. Kendini ve başka ebeveyn-lerin liberalizmini incelediğinde çocuğun liberal olma-sını sağlayacak eğitimi tespit etmeyi zor bulacaktır. Liberalizme sadece ebeveynin örnek olmasıyla erişile-mez, çünkü birçok çocuk, bazıları şiddetli olarak, ebe-veynlerin görüşlerine her zaman ve tutarsız biçimde ol-masa da tepki gösterir. Liberal bir öğretmen bile bu konuda başarılı değildir, çünkü çocuklar, yine tutarsız olmadan, öğretmenlerinin görüşlerine tepki gösterirler. Siyasî görüşlerin genler tarafından belirlendiği ileri sü-rülmüştür. Gilbert ve Sullivan'a göre "Doğan her küçük erkek ya da kız ya küçük bir liberaldir ya da küçük bir muhafazakârdır." Değerlerin oluşumunda ne basit bir re-aksiyonist kuramı ne de determinist bir genetik kuramı kabul ediyorum. Eğitim, ister ebeveynlerce ister öğret-menlerce sağlansın, değerleri oluşturmada çok önemli-dir. Genç beyinler öğretmeye cevap verirler ve hatta ye-tişkin beyinlerin bile dikkate değer inanç değişimleri olabilir. Dünyada şu an, serbest piyasanın erdemlerini savunan ve önceki yıllarda sosyalist olan birçok liberal vardır.

Liberal ebeveyn sistem olarak liberalizmin üstünlüğü-nün ispatlanabilir olduğuna inanmalı ve terbiye, ahlâk, nesnellik ve özgürlüğe saygı erdemlerini aşıl原因 liberal bir eğitimi gören çocukta bu üstünlüğün ortaya çıkacağı-nı kabul etmelidir. Liberalin kendisi liberalizmin, insan ilişkilerini çekilebilir hale getirmek için terbiye ve sempatiye; dürüstlüğe, doğruluğa ve bir ekonominin etkin olarak işleyebilmesini sağlayan sözleşmelere saygı ilkesine; rasyonel ve bağımsız karar ve yargıyı sağlaya-cak nesnellüğe; otonom bireyin kendi bağımsız kararını vermesini sağlayacak özgürlüğe; toplumu ve onun un-surlarını genişletecek ve zenginleştirecek hayal gücü ve yaratıcılığa ihtiyacı olduğunu kavramalıdır. Tabii ki libe-

ral sistemin etkin olarak işlemesi için serbest piyasa gibi kurumsal düzenlemeleri olmalıdır ama yukarıda sırala-nan davranış özellikleri olmadan bu kurumlar iyi işleye-mez. Liberal erdemler ve liberal kurumlar karşılıklı ola-rak bağımlıdır ve iyi bir toplum, davranışlarla kurumlar arasında uyum bulunan liberal bir toplumdur.

-V-

Çocuk, Allah vergisi bir beden kuvveti, zekâ ve ayrıca belirli bir sosyal çevre ile hayata başlar. Çocuğun kişili-ğinin oluşturulması ve değerlerinin yapılması, ilk önce kendine has özellikleri olan bir aile içinde bulun-masına bağlıdır. Ebeveynler, bilinçli veya bilinçsiz ola-rak çocuğa bilgi, beceri ve değerlerini naklederek veya nakletmeye çalışırlar ve bunlar daha sonra başkalarının ebeveyniyle çatışan ya da onu destekleyen öğretimi-ye çoğaltılırlar. Aile, çocuğun eğitimi için verimli bir or-tamdır ve eğer aile, üyeleri arasında, ebeveynle çocuklar arasında ve çocukların kendi aralarında şefkatli bir iliş-kiye sahip dengeli bir aileyse etkili bir ortamdır. Çocuk en iyi, sevginin ve sempatik ebeveynlerin duygusal gü-vencesiyle ve geniş bir aile içinde ortak ilgileri olan büyük ve birleştirici bir gruba ait olma duygusuyla hu-zurlu olur. Eğer ailede veya geniş ailede birden fazla çocuk varsa, çocuk başkalarıyla çalışmayı ve oynamayı, işbirliği yapmayı veya en azından kin ve kavga olmadan rekabet etmeyi öğrenecektir. Kavga genellikle ebeveyn-lerce önleneyecektir. Böyle bir ortamda çocuk, grup içinde yaşayan bireylerin karşılıklı fedakârlıklarından ve birbir-leriyle düşünceli bir şekilde ilgilenmelerinden kaynakla-nan terbiye ve sempati erdemlerini edinecektir. Terbiye diğer insanlarla etkin olarak ilgilenmeyi, insanları olduk-ları gibi kabul etmeyi ve onların ilgilerine saygı duyma-yı, aynı zamanda insan ilişkilerinde bireysel farkların ve çıkar çatışmalarının daimi birer hastalık gibi olduğunu kabul etmeyi içerir. Bu farklılık ve çatışmaları hoşgörü ve sempatiyle karşılamak, ebeveyne ait aksi davranışlar ve yıkıcı dış etkilerle engellenmedikçe, aile içinde doğal olarak bulunur.

Fakat çocuklar, kişilikleri ve değerleri esas olarak aile ta-rafından biçimlendirilse de, ailenin yaşadığı geniş çevre-den ve dünyadan geri duramazlar. Örneğin, çocuk evin dışındaki zorunlu öğrenimden nadiren kaçabilir. J. S. Mill şöyle yazmıştır: "Eğitim, bir anlamda, her neslin, erişilen gelişme seviyesini muhafaza edecek ve eğer

mümkünse bu seviyeyi yükseltecek şekilde varislerini vasıflandırmak için onlara isteyerek verdiği kültürdür." Bu mirasın bilgisi, beşerî bilimlerden, liberal eğitimin geleneksel esasından gelir ve büyük ölçüde bir öğrenime dayanır. Yüksek yaşama düzeyine sahip demokrat bir toplum çocuğunun gelişimi için elverişli bir ortam sağlar. Ama böyle toplumlar ayrıca suçlularının paylarını da besler. Beşerî bilimlerde öğrenim görmek uygarlaştırıcı bir işlemdir. Geniş edebî geçmişten kalan şaşırtıcı mirasın ve yaratıcı hayal gücünün yansıtıcısı olan edebiyat; diğer kültürlerle kapı açan ve yaşama biçimleriyle hayat tercihlerinin çeşitliliğini genişleten diller; bilginin eleştirel olarak incelenmesini sağlayan ve delilleri sonuçlarla bağdaştıran mantıkî beceri için akli eğiten felsefe; geçmişle bugün arasında ilişki kurmak, en önemlisi devlet olan ve insan davranışlarına baskı yapıp onları biçimlendiren kurumları anlamak için tarih. Bu konuların doğru bir şekilde incelenmesi liberalizmin erdemlerini göstermenin en emin yoludur ve bu liberal düşüncenin oluşumundaki temel fikrî unsurları sağlar.

-VI-

Liberal bir eğitimi negatif olarak tanımlamak pozitif olarak tanımlamaktan daha kolaydır: O, faydacı ve çıkarıcı değildir; meslekî ve profesyonel değildir; uzman ve tek taraflı değildir; konformist değildir ve eleştirellikten uzak değildir; özgül ve dar alanlı bir eğitim değildir. Dolayısıyla liberal bir eğitim, olmadığının aksidir: Gönülden ve gönüllüdür, genel ve evrenseldir, eleştirel ve yaratıcıdır, düşünme ve anlama için bir eğitimidir. Yunanlılara göre liberal bir eğitim, gerçekleri anlamak için gerçeklerle bağlantılı bilginin edinimiyle ilgiliydi. Kişisel mutluluk, inançlı değil bilgili olma durumunda bulunabilirdi. Bilgili olma durumu, otoritenin eleştirel şekilde değerlendirilmesine, sadece olguları toplamada yaratıcılık ve hayal gücüne, rasyonel (akılcı) tercihin uygulanmasına, otonom bireyin gelişimine izin veriyordu. Eğitim şahsi olgunluk işlemiydi ve pratik hedeflerin kabul gördüğü modern eğitime zıt olarak faydacı hedeflere dayanmıyordu. Aslında bugün, teknik ve profesyonel ihtiyaçları temin eden, özel ilgilere karşılık veren ve

siyasî süreçlerin kötü disiplinince korunan bir eğitimle karşı karşıyayız. Meslekî ve profesyonel eğitimin gerekliliği apaçık, ama bu John Anderson'un bizi uyardığı gibi sonuçlanmamalı: "Bütün konuları faydacı düşünceyle düzeltmeyi, memurlarca idare edilen materyalist Utopya'ya pasaport olarak gören bir eğitim politikasının zaferi". İyi bir eğitimin liberal değerleri bastırmayan faydacı bir evresi vardır. Yalnız bunun için iki evrenin daha önce var olması lazımdır: Birincisi eğitimin ana unsurları olan okuma, yazma ve aritmetiğin öğrenilme evresidir. İkincisi, bilgi ve davranışın, beyin yıkamayla değil de dünyayı anlama ve diğer insanlarla dostça yaşama ortak ihtiyaçları ile kabiliyetlerin ve hayal gücünün geliştirilmesi yoluyla liberal ideallere bağlandığı evredir.

-VII-

Liberal bir toplum için gerekli olduğunu düşündüğüm değerleri sıraladım ve anlattım. Liberal bir eğitim için gerekli olduğunu düşündüğüm fikrî unsurları tanıttım. Ailenin bir eğitim birimi olarak önemini vurgulamanın ve ebeveynlerin çocuklarının liberal bir eğitim almalarını sağlama sorumluluklarından bahsetmenin dışında, ne eğitimin içeriği ne de kurumsal arzı hakkında, çocuğa liberal bir eğitim sağlamanın veya çocuğu liberal düşünceye yönlendirecek bir eğitimin reçetesini vermedim ve veremem. Bir liberalin tercih hakkına inancı, liberal amaçlara ulaşmayı sağlayacak herhangi bir "liberal doğruculuk"a meydan vermez. Bir liberalin insanların yaratma ve icat kabiliyetine ve beşerî toplumda var olan karmaşıklıkla çıkar çatışmalarına olan inancı, onu hazır formüllere ve planlara karşı şüpheli yapar. Liberalin üzerinde duracağı ebeveyne ait sorumluluktur ve liberalin hayatında ve işinde yapacağı, Mont Pélerin Topluluğu gibi kurumlar aracılığıyla, liberal değerleri ve liberal davaları her zaman desteklemek ve bireyin özgürlüğünü tehdit eden değer ve davalara her zaman karşı çıkmaktır. Köle beynin, eleştirici olmayan bir beyin ve kölelik durumunun itiraz edilmeyen ve eleştirilmeyen bir durum olduğunu akılda tutmak yerinde olur. ■

Çev.: Sema COŞAROĞLU